

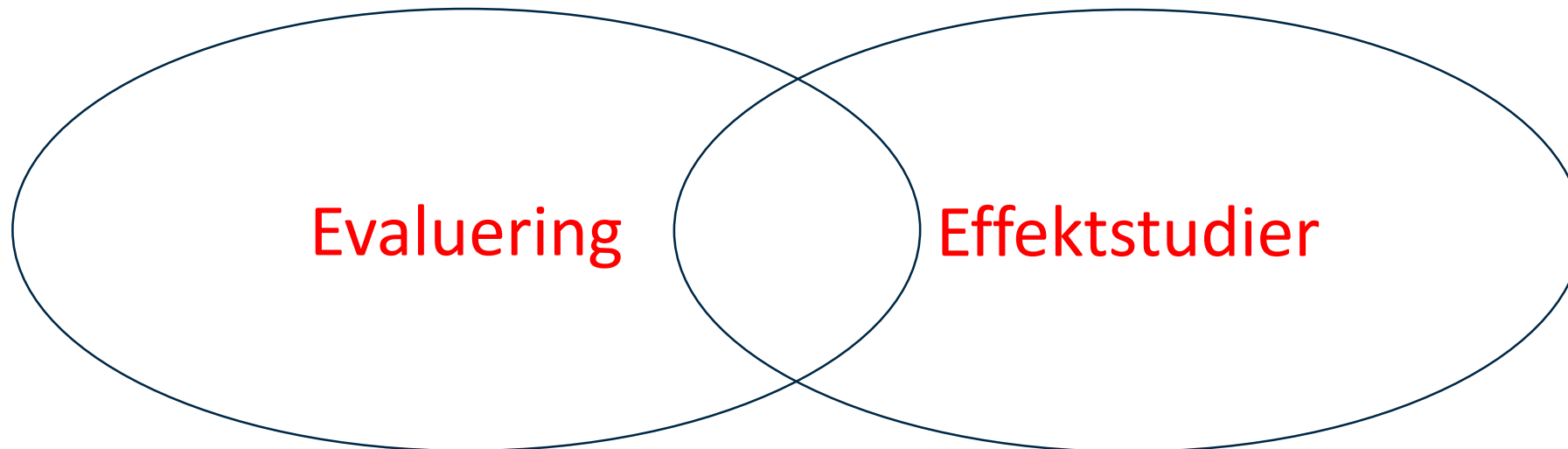
- JA, MEN HVA ER EFFEKTEN? OM DESIGN OG FORTOLKNING AV EFFEKTSTUDIER

Håkon Finne, SINTEF

Evalueringskonferansen 2018-09-21, Kristiansand

Effektstudier og evaluering

- Kunne ha listet opp ingredienser, men går litt dypere inn i det
- Ikke spørsmål om en bestemt teknikk eller metode!

Disposisjon

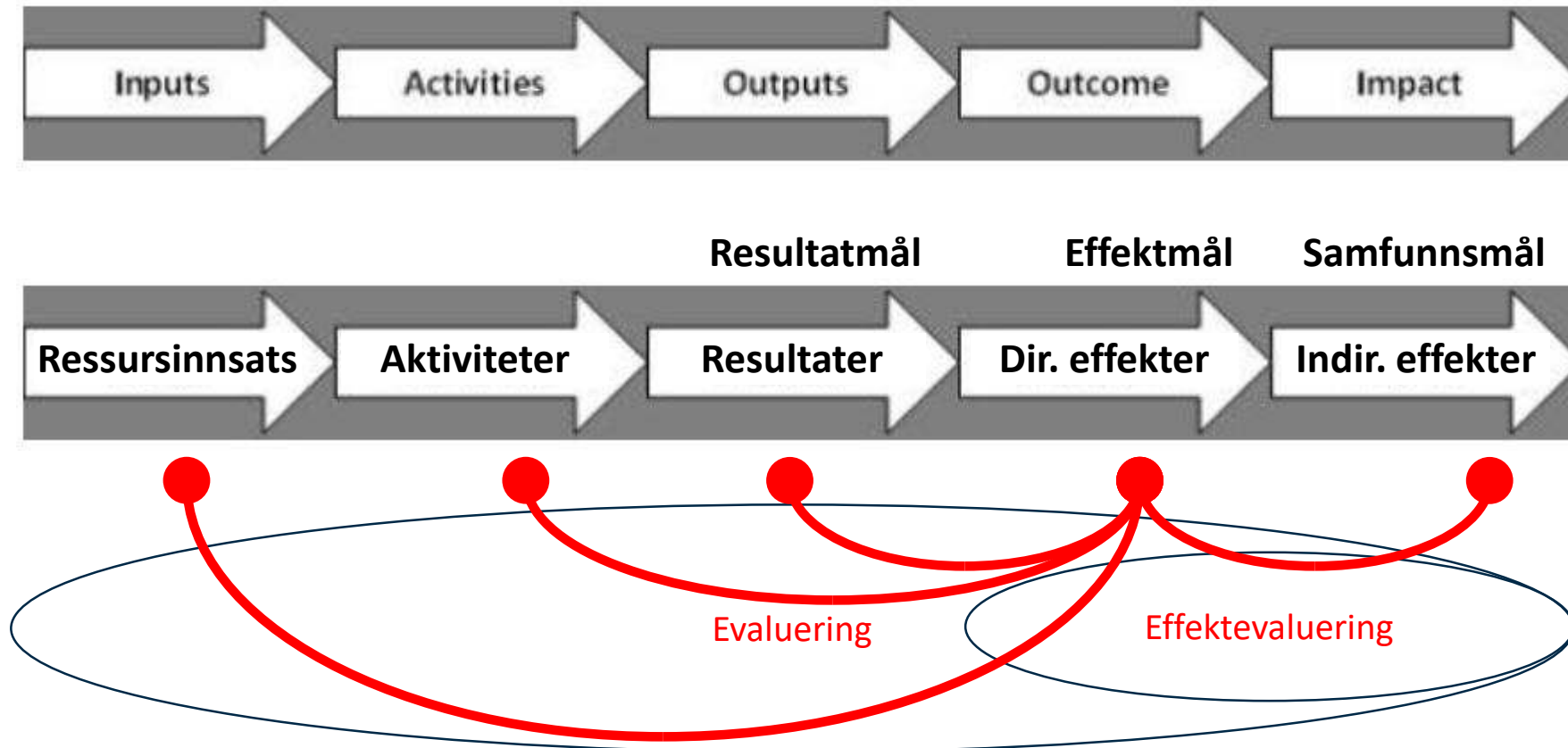
- Problemforståelse
- Programlogikk som basis for evaluering og effektstudier
- Tre hovedstrategier for effektstudier, etter fenomenets kompleksitet
- utfordringer ved noen sviktende forutsetninger, med spesiell fokus på randomiserte kontrollerte studier (RCT)
- Konklusjon

Hvori består forvirringen, hvorfor trengs denne forelesningen?

- Stigende etterspørsel etter evidens for effekter av tiltak, etablert praksis for å bestille eksterne evalueringer av tiltak
- Feilaktig oppfatning av at effektmåling er en bestemt type statistisk metode
- Er effektevaluering det samme som effektstudier?
- Ønske om entydige svar, men ofte vanskelig å tolke resultater av effektstudier entydig
- Også: Økende interesse for å forstå underliggende sammenhenger ("hvordan virker det?")

Programlogikk for evaluering

Tre hovedstrategier for å undersøke effekter

- Må skjønne hva som skjer
- Må kunne attribuere endringer i utfall til endringer i tiltak – forholdet til kontekst er avgjørende
- Må forstå – og kommunisere – forutsetninger og antakelser man gjør, og konsekvenser av dem
- Valg av generell tilnærming (strategi, design, metode, teori, grundighet, ...) avhengig av mange ting, ikke minst ressurser og en form for kost/nyttevurdering
- Valg: innenfor eller utenfor en evalueringsramme

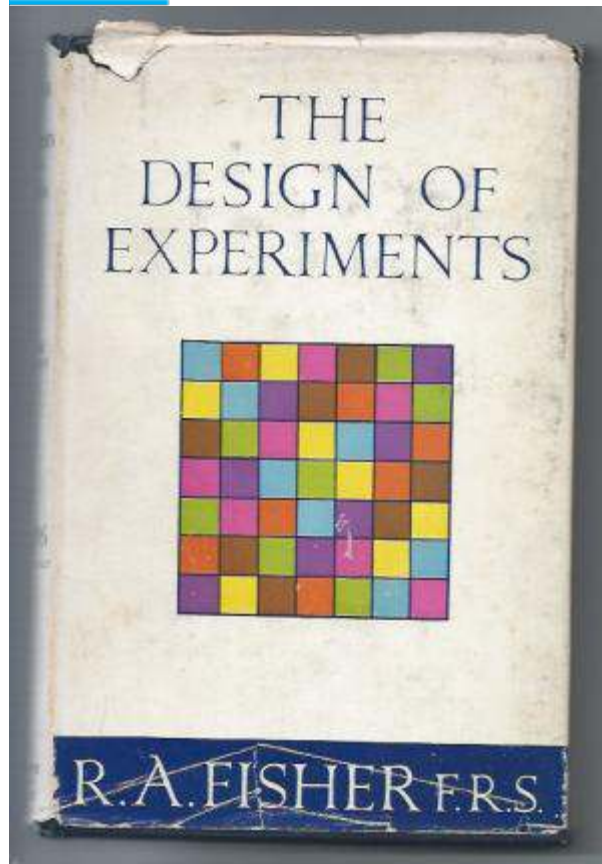
Strategi 1: Isolere fenomenet, låse konteksten

- Laboratorieeksperimentet:
  - Låser fast konteksten
  - Variierer input kontrollert
  - Måler output
  - Replikerer forsøket, korrigerer statistisk for målefeil
- Forutsetter at den kausale sammenhengen mellom input og output er uavhengig av andre påvirkninger av output, og bare ett ledd i den kausale kjeden
- Sjelden mulig strategi i sosiale system

Strategi 2: Randomisere konteksten

Fisher (1935, 1971)

- Randomisert kontrollert forsøk (RCT): Strategi for å korrigere for kontekst som ikke lar seg låse fast
- Varierer input kontrollert
Måler output, også i "kontrollgruppe"
- Medisinsk variant: "Double blind"
- Forbehold om at den kausale sammenhengen mellom input og output er uavhengig av andre påvirkninger av output, og bare ett ledd i den kausale kjeden
- Har litt ufortjent oppnådd status som gullstandard også for sosiale system

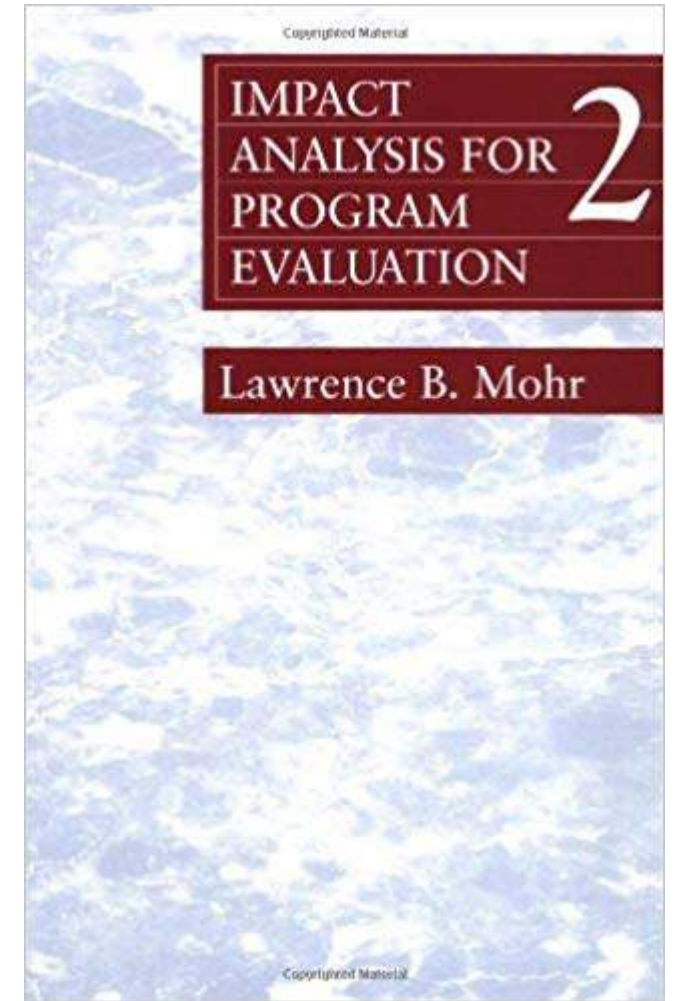
Bladbete (Wikipedia)

Table 4.1 Characteristics of Design (placed here for ease of reference)

Table 4.1 (Continued)

Design				Threats to Internal Validity						
Number	Chapter	Name	Diagram	Locus; Mode of Selection	Spuriousness/ History Time Order	Selection P	Q	Contamination		
1	4	one-shot case study	$T Y$	none						
2	10	ex post facto	assorted	decentralized	x	—	x	x		
Elementary quasi-experimental designs										
3	4	before-after	$A/C: Y_1 T Y_2$	centralized; autonomous/controlled	—	x	—	x		
4	4	comparative posttest	$(A): T Y_E$ $A: Y_C$	centralized; autonomous	—	—	x	x		
Quasi-experimental designs										
5	7	comparative change	$(A)/C: X_{1E} T Y_E$ $A/C: X_{1C} Y_C$	centralized; autonomous/controlled	—	—	—	x		
6	9	interrupted time series	$A/C: Y_1 \dots T Y_{T+1}$	centralized; autonomous/controlled	—	x	—	x		
7	9	comparative time series	$(A)/C: Y_{1E} T Y_{(T+1)E}$ $A/C: Y_{1C} Y_{(T+1)C}$	centralized; autonomous/controlled	—	—	—	x		
Fortified designs										
8	8	criterion population	$(A)/C: X_{1E} T Y_E$ $A/C: X_{1CP} Y_{CP}$	centralized; autonomous/controlled	—	—	—	x		
9	11	subjective	assorted, based on $T S Y$	centralized; randomized or autonomous/controlled	—	(at best)	(at best)	x		
Experimental designs										
10	6	regression discontinuity	$A/C: A_E T Y_E$ $A/C: A_C Y_C$	centralized; quasi-randomized	—	—	—	x		
11	4	R-comparative posttest	$R: T Y_E$ $R: Y_C$	centralized; randomized	—	—	—	x		
12	4	R-comparative change	$R: X_{1E} T Y_E$ $R: X_{1C} Y_C$	centralized; randomized	—	—	—	x		

Strategi 3: Forstå fenomen i kontekst

A certain mother habitually rewards her small son with ice cream after he eats his spinach. What additional information would you need to be able to predict whether the child will: a. Come to love or hate spinach; b. Love or hate ice cream, or c. Love or hate Mother? Bateson (1972)

Spinat (Wikipedia)

- Primærinteresse: Den kausale sammenheng mellom iskrem og spinat, men sterk vekt på å forstå både andre samspill, "bivirkninger" og prosesser
- Bredt spekter av mulige forskningsdesign, kvalitative og kvantitative
- Ingen forutsetninger om at den kausale sammenhengen mellom input og output er uavhengig av andre påvirkninger av output, eller retning

Virkningsanalyser (strategi 3)

- Komplekse sosiale systemer er normalt tilstanden, men noenlunde stabile mønster forekommer ganske ofte, og når disse er forstått, kan strategi 2 være et realistisk alternativ
- Hvordan virker hva for hvem, under hvilke betingelser
- Hvilke dynamikker spiller inn, wicked problems, positive og negative tilbakekoblingsløyper, årsak og virkning kan bytte plass, ...
- Betrakte trekantforholdet kontekst, mekanisme og direkte effekt (outcome) i stedet for forholdet mellom input og direkte effekt i en kontekst (Pawson, real/ist/ic evaluation)

Bør evalueringer følge hele kjeden?

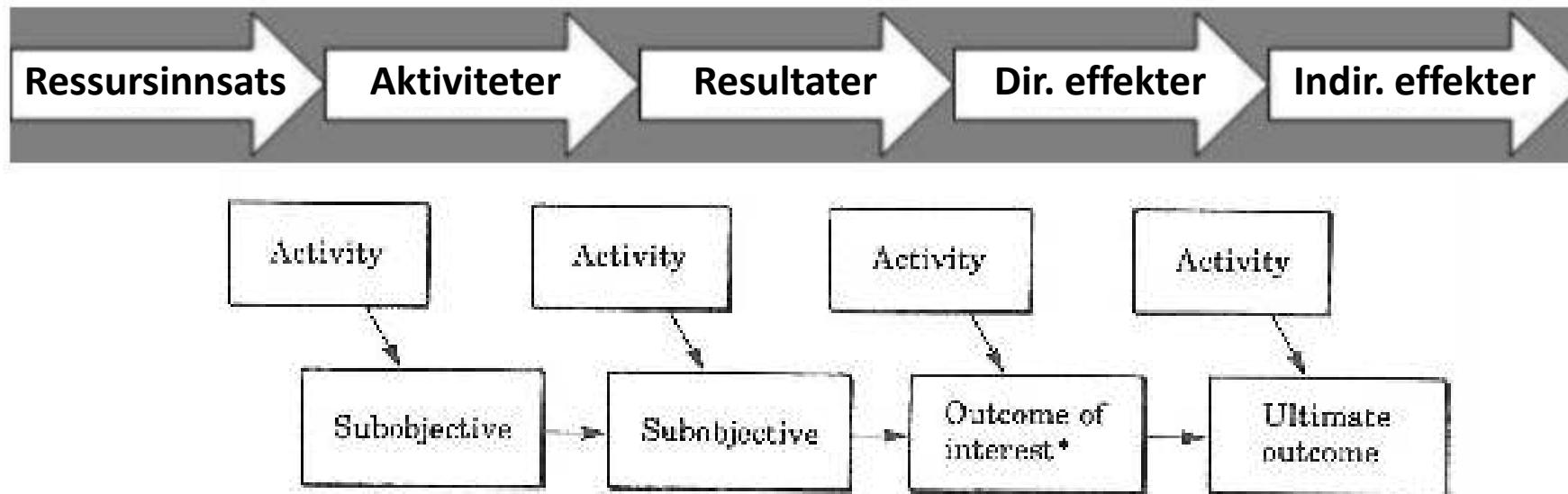

Figure 2.1. Outcome Line

*Universal; must appear in all evaluations.

Mohr (1995)

Hvor langt bør en evaluering strekke seg?

- Man må ha tiltro til at resonnetet for resten av kausalkjeden holder noenlunde mål
- Fare 1: Et MRS-opplegg som fokuserer for mye på lett oppnåbare resultater som ikke nødvendigvis bidrar til mål lengre ut i kjeden
- Fare 2: At kausalkjeden ikke holder mål

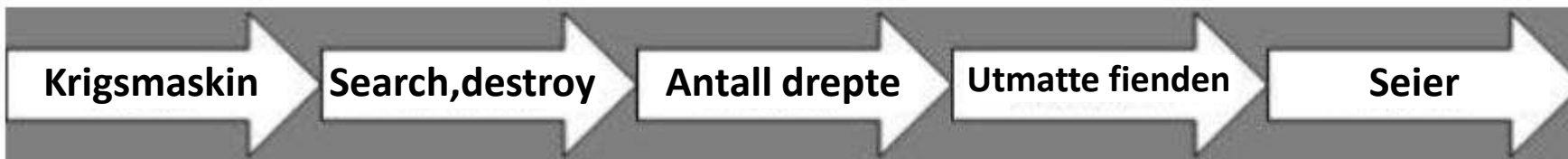

Feilslått MRS: Westmorelands Vietnam-krig

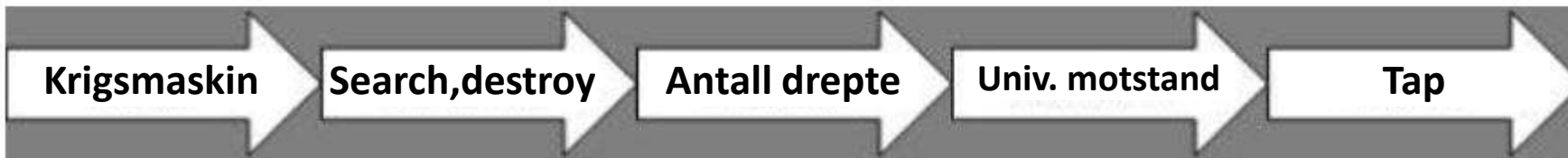
Klassisk territorialkrig:

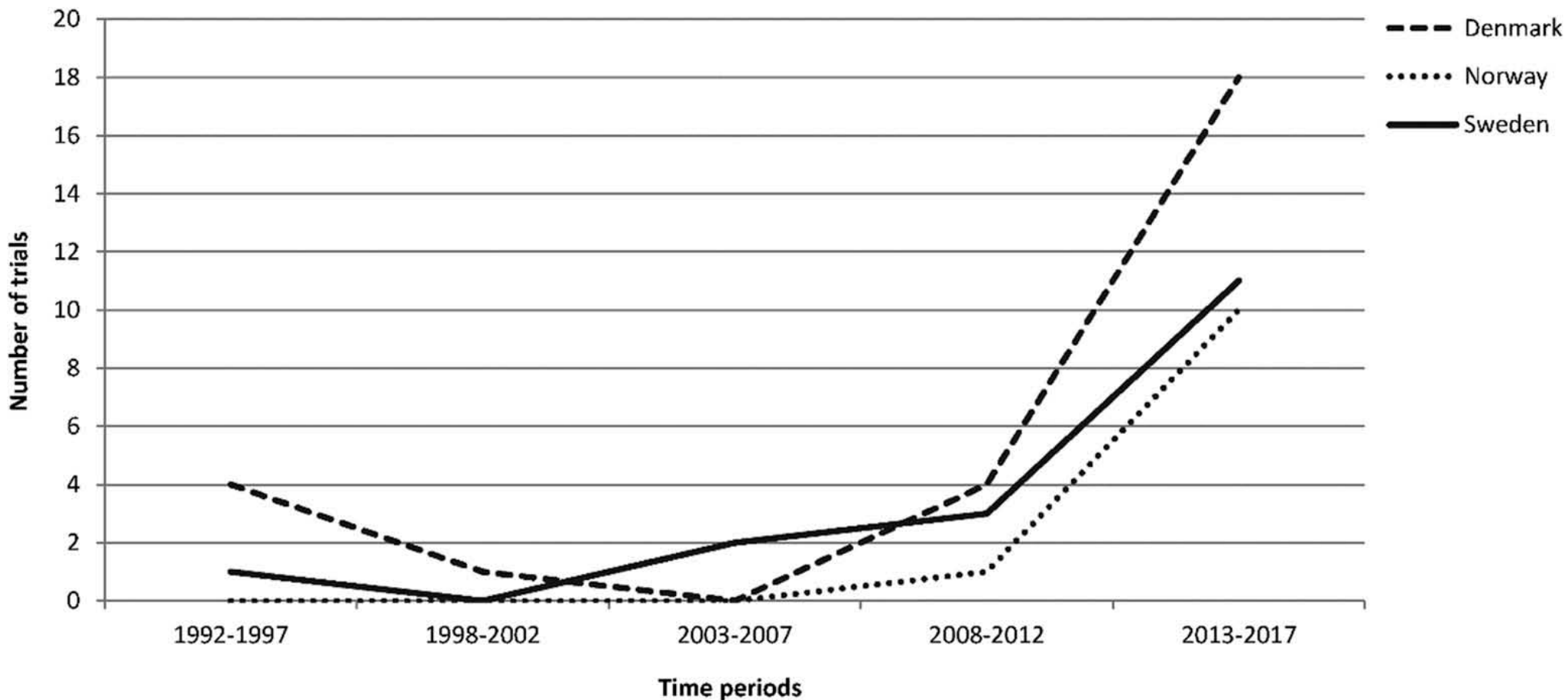
Krig mot gerilja infiltrert i terreng og samfunn:

Langvarig fokus på resultatindikator, bieffekt viktigere enn tilsiktet effekt:

Randomiserte kontrollerte studier i utdanningsforskning

Kilde: Pontoppidan et al. (2018)

Norgeshistoriens største RCT

Meld. St. 21

(2016–2017)

Melding til Stortinget

Lærelyst

– tidlig innsats og kvalitet i skolen

Stortinget har vedtatt å bruke nærmere 500 millioner kroner over fire år for å finne effekten av nye måter å bruke ekstra lærerstillinger i skolen. Opp mot 400 millioner skal gå til ekstra lærerstillinger på 1. – 4. trinn i rundt 300 norske skoler. Femti millioner skal gå til forskning på hvilke effekter forsøkene får.

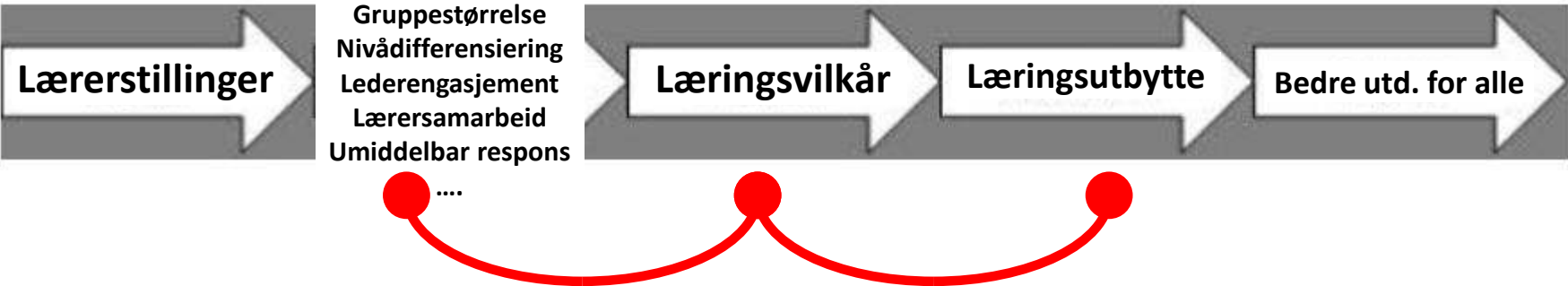
Forskernes hypotese:

At effekten avhenger av hva skolene og lærerne gjør med ekstraressursen

Bevilgende myndigheter, forenklet interesse:

Forskere:

Utfordring: randomisering av input kan nulles ut

- Effektstudie forutsatte fire års virketid
- RCT-design forutsatte randomisert tildeling av lærerressurs i forsøkets virketid
- Politisk vedtak om lærernormen gir alle samme lærerressurs etter to år
- Forutsetningen for RCT-designets styrke er borte

Lærernormen stopper skoleforskning

POLITIKK. Et stort forskningsprosjekt med 6.000 elever fordelt på 150 skoler blir innstilt på grunn av lærernormen.

Elevene på Borgen barneskole i Sarpsborg får fortsette å ha matteundervisning i små grupper, mens 6.000 elever på et annet prosjekt tas ut av forskningen til sommeren. Foto: Liv Dolmen

Berit Almendingen

18.4 2018 10:56

– Det var jo uventet at endringen kom underveis i prosjektet. Det var planlagt at tiltakene skulle ha en varighet på fire år. Nå blir det redusert til to, sier førsteamanuensis Oddny Judith Solheim ved Universitetet i Stavanger.

Utfordringer ved effektstudier av programmer for bedriftsutvikling

---

- FRAM-programmet (fra ca. 1990): Lære fokusert målstyring mot forbedret bunnlinje
- Utfordring 1: Mange strategier, mange preferanser, mange motiver for deltakelse (Rolfesen mfl. 1994, Clausen 2003)
- Utfordring 2: Forskjellige strategier (vekst, nye produkter, kostnadsreduksjon osv.) har forskjellig forventet tidsforløp for bunnlinjeutvikling
- Utfordring 3: Mange andre forhold i og rundt bedriften som påvirker bunnlinjen

Utfordringer ved effektstudier av bedriftsorientert prosjektstøtte til FoUol

---

- Tre komplementerende forklaringsmekanismer, tre effekter ("outcomes of interest"):
- Tiltaket kompenserer for varig markedssvikt i kunnskapsmarkeder => bedriften vil få en bedre løsning på en konkret utfordring
- Tiltaket avlaster risikoen ved FoU-investering => bedriftsporteføljen vil få en bedre økonomisk utvikling
- Tiltaket gir erfaring med ekstern FoU-relasjon og gir mersmak => bedriften vil endre sin FoU-atferd

Effektstudier som kan brukes

- Ikke tenk på evidens som (økonomiske) effektstudier, men som empirisk belegg (kval/kvant) for å forstå hvordan virkemidlene virker
- Tilpass design til hva man trenger for forståelse av problemområde, utvikling av alternative tiltak, kartlegging av ukjente (men viktige) sammenhenger i kausalkjedene – ofte er det viktigere å forstå hva som skjer enn å vite hvor sterk sammenhengene er
- Forbeholdene er ikke bare forbehold, men må leses som en integrert del av resultatene – gjerne med enkle robusthetsanalyser
- Utforsk alternative design og strategier – gjerne i egne forskningsprosjekt, ikke putt alt inn i evalueringsoppdrag

Teknologi for et bedre samfunn